

79 (04/2024)

MEMORIA

PAMIĘĆ • HISTORIA • EDUKACJA

WYSTAWA „RZECZY Z PODZIEMNEGO MIASTA”

ŚWIADECTWA
Z GETTA
WARSZAWSKIEGO

NABÓR NA
POLSKO-
-NIEMIECKIE
SEMINARIUM „JAK
RADZIĆ SOBIE Z
TRUDNĄ
PRZESZŁOŚCIĄ”

„PAMIĘĆ,
EDUKACJA,
DOSTĘPNOŚĆ”

ZWYCIĘZCY
KONKURSÓW
GRANTOWYCH
IHRA 2023

SPIS TREŚCI

ŚWIADECTWA
Z GETTA WARSZAWSKIEGO

NABÓR NA POLSKO-NIEMIECKIE SEMINARIUM
„JAK RADZIĆ SOBIE Z TRUDNĄ PRZESZŁOŚCIĄ”

„PAMIĘĆ, EDUKACJA, DOSTĘPNOŚĆ”

ŻYCIE ŻYDÓW W REGIONIE BAŁTYCKIM PRZED,
W TRAKCIE I PO HOLOKAUŚCIE

WYSTAWA
„RZECZY Z PODZIEMNEGO MIASTA”

ZWYCIĘZCY KONKURSÓW GRANTOWYCH
IHRA 2023

Zachęcam wszystkich do współpracy z nami. Prosimy o informacje i sygnały o wydarzeniach, projektach, publikacjach, wystawach, konferencjach czy badaniach, o których powinni dowiedzieć się nasi czytelnicy.

Nasz e-mail: memoria@auschwitz.org

Będziemy wdzięczni za promowanie miesięcznika w mediach społecznościowych.

Paweł Sawicki, Redaktor Naczelny

Wszystkie wydania: memoria.auschwitz.org

ŚWIADECTWA Z GETTA WARSZAWSKIEGO

Gabinet „Świadectwa z getta warszawskiego” pokazuje moment przemiany tętniącego życiem obszaru dzielnicy północnej w morze ruin, którym stała się Warszawa w czasie II wojny światowej. Na wystawie zestawione są ze sobą dwie skrajne perspektywy – z wnętrza getta i zza jego granic. Pochodzące z międzynarodowych archiwów fotografie autorstwa niemieckich żołnierzy pokazane są obok zdjęć mieszkańców getta i członków ruchu oporu. Wraz z nielicznymi, wydobytymi spod ziemi przedmiotami składają się na poruszającą opowieść o utworzeniu getta, jego funkcjonowaniu, powstańczym zrywie, likwidacji i trwaniu miejsca po nim.

Historia getta częścią historii Warszawy

Wystawa „Świadectwa z getta warszawskiego” jest próbą ukazania tego, co niewyobrażalne.

Obejmuje czas od okupacji niemieckiej

i wydzielenia w Warszawie „obszaru zagrożonego tyfusem” wiosną 1940 roku do obchodów piątej rocznicy powstania w getcie warszawskim w roku 1948. Zobrazowanie codzienności w getcie możliwe jest dzięki wielu różnym spojrzeniom – żołnierzy i członków ruchu oporu, kobiet i mężczyzn, amatorów

i profesjonalistów. Ich fotografie nie tylko są uniwersalną opowieścią o wojnie, lecz także pozwalają na kontakt z tamtą rzeczywistością

z różnych punktów widzenia oraz spojrzenie

z dystansu czasowego na powojenną Warszawę. Wykopane w czasie poszukiwań przedmioty, należące do mieszkańców dzielnicy północnej, są materialnymi znakami życia społeczności, która przez niemal 200 lat zamieszkiwała północną część Warszawy. Wystawę zamyka film, stanowiący jednocześnie jedyne źródło światła na wystawie. Dokument nagrany przez garstkę Ocalałych zaraz po wojnie pokazuje miejsce po getcie – pustynię, które powstała po unicestwieniu całej społeczności żydowskiej – symbol jej Zagłady.

„Obszar zagrożony tyfusem”. Zamknięcie dzielnicy żydowskiej

Przed wybuchem II wojny światowej społeczność żydowska stanowiła 30% wszystkich mieszkańców Warszawy, większość z nich zamieszkiwała dzielnicę północną. Tętniące życiem ulice Nalewki, Chłodna czy Krochmalna stanowiły centrum żydowskiego świata, który nigdzie nie osiągnął takiej różnorodności – społecznej, religijnej czy politycznej. W ciągu kilku lat świat ten przestał istnieć. Wytyczony wiosną 1940 roku przez administrację okupującej Polskę Rzeszy Niemieckiej Seuchenspergebiet, czyli „obszar zagrożony tyfusem”, już jesienią tego samego roku został odizolowany murem od reszty miasta. Na terenie getta zamknięto niemal 350 tysięcy ludzi. Dramatyczne warunki sprawiały, że społeczność żydowska zarówno na poziomie indywidualnym, jak i wspólnotowym musiała codziennie mierzyć się ze śmiercią.

Powstanie w getcie warszawskim

Wielka akcja likwidacyjna rozpoczęła się w 1942 roku. W efekcie masowych deportacji ludności do obozu zagłady w Treblince getto opustoszało niemal całkowicie, a w 1943 roku obszar dzielnicy północnej zrównano całkowicie z ziemią. O świcie 19 kwietnia oddziały SS wkroczyły do getta warszawskiego przez bramę na ulicy Nalewki. Bojownicy atakowali ich z zaskoczenia, oddawali strzały

z dachów, ze strychów, ze stanowisk przy oknach domów u zbiegu ulic Nalewek, Gęskiej,

Zamenhofa, Miłej i na placu Muranowskim. Ludzie ukrywali się w przygotowanych wcześniej

schronach. Niemcy nie spodziewali się takiej postawy powstańców. Chociaż najcięższe walki

trwały tylko kilka dni, mieszkańcy getta stawiali opór przez miesiąc. Nie mogąc go złamać, Niemcy

NABÓR NA POLSKO-NIEMIECKIE SEMINARIUM „JAK RADZIĆ SOBIE Z TRUDNĄ PRZESZŁOŚCIĄ”

Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście w Muzeum Auschwitz ogłasza nabór na polsko-niemieckie seminarium „How to Deal with a Difficult Past? – Educational Perspectives on National Socialism, Shoah and the Second World War”. Jest ono organizowane we współpracy z Muzeami i Miejscami Pamięci Buchenwald i Sachsenhausen.

Do udziału zapraszamy nauczycieli i nauczycielki szkół podstawowych i ponadpodstawowych oraz studentów i studentki magisterskich studiów pedagogicznych lub historycznych z Polski i Niemiec, którzy w swojej pracy dydaktycznej podejmują temat II wojny światowej, niemieckich nazistowskich obozów oraz Holokaustu. Językiem seminarium będzie język angielski, dlatego w formularzu aplikacyjnym należy zadeklarować znajomość tego języka na poziomie umożliwiającym czynny udział w seminarium (min. poziom B2). Seminarium odbędzie się w Niemczech (Muzea i Miejsca Pamięci Buchenwald i Sachsenhausen) 18-24 lipca 2024 r. oraz w Polsce (Muzeum i Miejsca Pamięci Auschwitz-Birkenau) 2-6 października 2024 r. Organizatorzy zapewniają zakwaterowanie, wyżywienie, transport na miejscu i program merytoryczny. Uczestnicy pokrywają koszty dojazdu na i wyjazdu z miejsc seminarium oraz ubezpieczenia zdrowotnego.

W seminarium może wziąć udział po 10 osób z Polski i z Niemiec. Osoby zainteresowane udziałem proszone są o wypełnienie **formularza zgłoszeniowego online**.

„PAMIĘĆ, EDUKACJA, DOSTĘPNOŚĆ”

W czwartek, 28 marca 2024 roku ambasador Niemiec Viktor Elbling i dyrektor Muzeum POLIN Zygmunt Stępiński podpisali umowę, w wyniku której Federalne Ministerstwo Spraw Zagranicznych Niemiec przekaze nam 1 milion euro na działania edukacyjne w ramach projektu „Pamięć, Edukacja, Dostępność”. W uroczystości uczestniczyli Marian Turski, który był inicjatorem rozmów z rządem niemieckim, Piotr Wiślicki, prezes Stowarzyszenia Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, które wspierało tę inicjatywę, oraz Łucja Koch, Zastępczyni Dyrektora Muzeum POLIN ds. Edukacji i Sprzedaży.

Celem projektu jest upowszechnianie dziedzictwa polskich Żydów, przeciwdziałanie przejawom antysemityzmu i dyskryminacji oraz kształtowanie postaw wzajemnego zrozumienia i szacunku poprzez innowacyjne programy edukacyjne i kulturalne.

Zaplanowaliśmy setki warsztatów edukacyjnych dla szkół (w muzeum, online i w szkołach), szkolenia dla nauczycieli i innych grup zawodowych, działania skierowane do społeczności ukraińskiej i innych mniejszości, a także programy dla szerokiej publiczności, takie jak „Muzeum na kółkach”, które odwiedzi 10 miejscowości w całej Polsce, czy letnie spotkania z kulturą na łące wokół POLIN. Wiele uwagi poświęcimy też rozwojowi naszych platform internetowych i zwiększeniu dostępności wystaw oraz innych naszych zasobów.

Planowane działania edukacyjne i kulturalne obejmą ok. 70 000 uczestników, a z materiałów historycznych udostępnionych online skorzysta ponad milion użytkowników. Naszym celem jest poszerzenie wiedzy na temat historii polskich Żydów, nie chodzi jednak wyłącznie o lekcję historii – chcemy uczyć empatii, szukać wspólnie z naszymi odbiorcami odpowiedzi, jak żyć w zgodzie w tak skomplikowanym świecie, budować porozumienie i wzajemny szacunek.

Więcej o projekcie:

Komponent 1. Edukacja dla przyszłości. Programy dla szkół, rodzin i grup marginalizowanych

Nasza oferta dla szkół skupia się na edukacji historycznej i obywatelskiej zgodnie z ogólnopolską podstawą programową.

W atmosferze dialogu i partnerstwa staramy się aktywizować dzieci i młodzież, a najmłodszych uczyć także poprzez zabawę. Pogłębianie wiedzy nt. historii i kultury żydowskiej oraz kształtowanie postaw tolerancji i szacunku dla innych ma na celu zwiększenie kompetencji międzykulturowych i przeciwdziałanie wszelkim przejawom dyskryminacji, antysemityzmu i rasizmu.

Planujemy dotrzeć do tysięcy uczniów poprzez realizację zajęć na naszych wystawach, cieszące się dużą popularnością warsztaty online oraz projekt „Muzeum w pudełku” prowadzony w szkołach w całej Polsce. „Pudełko” zawiera grę, mapy, zdjęcia, repliki obiektów i materiały dla nauczycieli. W ramach projektu prześlemy szkołom 100 pudełek wraz z bezpłatnymi warsztatami dla uczniów i szkoleniami dla nauczycieli.

Programy dla rodzin odbywać się będą głównie w Miejscu edukacji rodzinnej „U króla Maciusia”, które nawiązuje do teorii pedagogicznej Janusza Korczaka. Ich celem jest zaznajomienie dzieci i

integracyjnym będą dostosowane do potrzeb ukraińskich nastolatków.

Komponent 3. Zrozumieć przeszłość. Przedmioty, ludzie, opowieści

Sercem naszego muzeum jest wystawa stała – podróż przez 1000 lat historii Żydów polskich – od średniowiecza do współczesności, opowiadana z różnych perspektyw, wieloma głosami. W ramach projektu planujemy modernizację wybranych stanowisk multimedialnych oraz przygotowanie nowych nagrań na audioprzewodniki.

Rozwijać będziemy też portal internetowy Wirtualny Sztetl poprzez nowe publikacje o zabytkach kultury żydowskiej, historii, a także współczesnym życiu żydowskim w Polsce. Na portalu Polscy Sprawiedliwi, poświęconym Polakom, którzy pomagali ratować Żydów podczas Zagłady, a także Żydom, którzy pomagali innym Żydom, będą nadal publikowane historie ratowania wraz z towarzyszącą im dokumentacją. Planujemy też opracowywać i upowszechniać naszą kolekcję wywiadów historii mówionej.

Będziemy również digitalizować swoje zbiory i publikować je w Internecie, a także wydawać kolejne części z serii podręczników skierowanych do profesjonalistów w muzeach regionalnych i prywatnych kolekcjonerów w całej Polsce, które zawierać będą rekomendacje i dobre praktyki w zakresie zarządzania kolekcją judaików.

Komponent 4. Budowanie relacji i zrozumienia. Programy dla szerokiej publiczności i społeczności lokalnych

Jesteśmy ważną instytucją kultury i miejscem dyskusji o pasjonującej, często trudnej, historii polsko-żydowskiej. W ramach projektu zaoferujemy szerokiej publiczności program do wystawy „(po)ŻYDOWSKIE... Sztetl Opatów oczami Majera Kirszenblata” i wydarzenia kulturalne z okazji różnych rocznic. Latem wraz z zespołem POLIN na Łące zaprosimy gości do wspólnego spędzania czasu z muzyką, poezją i filmem pośród zieleni obok muzeum. Jesienią będziemy świętować 10. rocznicę otwarcia naszego muzeum. Chcemy zorganizować festiwal pełen atrakcji. Jedną z najważniejszych będzie 10. edycja Nagrody POLIN przyznawanej osobom, organizacjom lub instytucjom aktywnie działającym na rzecz zachowania pamięci o historii polskich Żydów. Mobilna wystawa „Muzeum na kótkach” poświęcona historii i kulturze polskich Żydów odwiedzi 10 miejscowości, przede wszystkim tych do 50 tys. mieszkańców. Każdej wizycie towarzyszyć będzie program wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych współtworzony przez lokalnych partnerów projektu. Wystawa, którą stworzyliśmy w 2013 roku, odwiedziła już ponad 100 miejscowości w całej Polsce.

Dofinansowano:

Federalne Ministerstwo Spraw Zagranicznych

ŻYCIE ŻYDÓW W REGIONIE BAŁTYCKIM PRZED, W TRAKCIE I PO HOLOKAUŚCIE

Centrum Zaawansowanych Badań nad Holokaustem im. Jacka, Josepha i Mortona Mandelów w Muzeum Pamięci o Holokaucie w Stanach Zjednoczonych (USHMM), Centrum Badań Judaistycznych na Uniwersytecie Łotewskim oraz Muzeum „Żydzi na Łotwie” mają przyjemność zaprosić do składania zgłoszeń do udziału w międzynarodowej konferencji pt. „Życie Żydów w regionie bałtyckim przed, w trakcie i po Holokaucie”.

Konferencja odbędzie się w dniach 2-5 września 2024 r. w Rydze na Łotwie.

Konferencja skupi się na wszystkich aspektach życia Żydów w regionie bałtyckim przed, w trakcie i po Holokaucie, a tematy obejmą między innymi kulturę, sztukę, politykę, literaturę, religię, muzykę, fotografię, historię, prawo, filozofię, restytucję, pamięć, nauki o rodzinie i kulturę materialną. Uwzględnione zostaną wszystkie aspekty życia Żydów w regionie od początku XX wieku aż do chwili obecnej, choć nacisk zostanie położony na tematy, które dotyczą wpływu Holokaustu na życie Żydów.

Kwalifikowalność i selekcja

Zgłoszenia będą przyjmowane od naukowców, poczynając od zaawansowanych doktorantów (aspirantów) po profesorów zwyczajnych. Zgłoszenia są mile widziane od osób, które zajmują się wszystkimi odpowiednimi dyscyplinami akademickimi, w tym antropologią, archeologią, historią sztuki, geografiami, filmoznawstwem, historią, judaistyką, prawem, literaturą, kulturą materialną, filozofią, naukami politycznymi, religią, socjologią i innymi dziedzinami.

Uczestnicy zostaną wybrani przez Komitet Sterujący składający się z przedstawicieli: Centrum Mandela w USHMM, Centrum Badań nad Holokaustem w Związku Radzieckim im. Mosze Mirilashvili w Yad Vashem, Uniwersytetu Łotewskiego, Muzeum „Żydzi na Łotwie” oraz Litewskiej Biblioteki Narodowej Martynasa Mažvydasa. Uczestnicy będą mieli okazję do nawiązania kontaktów i interakcji z przedstawicielami Komitetu Sterującego.

Od uczestników oczekuje się przesłania gotowego artykułu (nie więcej niż 6 500 słów, bez przypisów) na miesiąc przed rozpoczęciem konferencji w celu ich rozpowszechnienia wśród wszystkich uczestników. Codzienne sesje będą obejmować pięć 45-minutowych prezentacji, po których nastąpi dyskusja (do 45 minut), a także wycieczki po okolicach Rygi, podczas których zgłębione zostaną tematy poruszane na konferencji.

Zgłoszenia prosimy składać w następujący sposób:

1. Wypełnić formularz zgłoszeniowy za pomocą naszego zgłoszenia online.
2. Do formularza zgłoszeniowego należy dołączyć aktualne Curriculum Vitae opisujące kwalifikacje kandydata (w tym projekty badawcze, prezentacje i publikacje).
3. W formularzu zgłoszeniowym należy umieścić również streszczenie proponowanej pracy o objętości nie większej niż 700 słów (zawierające tytuł

Riga Old Town, Latvia. Photo by Tom Podmore on Unsplash

WYSTAWA „RZECZY Z PODZIEMNEGO MIASTA”

Zapraszamy na wystawę „Rzeczy z podziemnego miasta. Architektoniczne wizje wokół upamiętnienia Miłej 18” na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, przy ulicy Koszykowej 55.

Wystawa jest dostępna dla publiczności od 18 kwietnia do 16 maja, od poniedziałku do piątku w godzinach 12.00-19.00.

Podczas prac archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Getta Warszawskiego przy dawnej ul. Miłej 18, w pobliżu tzw. Bunkra Anielewicza, odślonięto piwnice kamienic przy Miłej i Muranowskiej. Te namacalne ślady nieistniejącego miasta są jednym z najbardziej unikatowych miejsc w przestrzeni współczesnej Warszawy. Rozpoczęliśmy zatem dyskusje nad możliwością zachowania tego ważnego, choć nieco zapomnianego, świadka tragicznych wydarzeń XX-wieku oraz uczynienia go przestrzenią czynnej edukacji i kontemplacji.

Architekci Grzegorz Stiasny oraz Jakub Waćławek wraz z Muzeum Getta Warszawskiego stworzyli studium programowo-przestrzenne badające możliwości stałej ekspozycji wykopalisk z rozwijającej się perspektywy archeologii współczesności.

Przeprowadzono również wraz z grupą studentów studiów magisterskich Wydziału Architektury ćwiczenia projektowe, których efektem jest dziesięć zróżnicowanych koncepcji, które w nieskrępowany sposób starają się

znaleźć przestrzenno-funkcjonalną odpowiedź na problem upamiętniania odśloniętych reliktyw największego bunkra w getcie warszawskim.

Podczas prac archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Getta Warszawskiego przy dawnej ul. Miłej 18, w pobliżu tzw. Bunkra Anielewicza, odślonięto piwnice kamienic przy Miłej i Muranowskiej. Te namacalne ślady nieistniejącego miasta są jednym z najbardziej unikatowych miejsc w przestrzeni współczesnej Warszawy. Rozpoczęliśmy zatem dyskusje nad możliwością zachowania tego ważnego, choć nieco zapomnianego, świadka tragicznych wydarzeń XX-wieku oraz uczynienia go przestrzenią czynnej edukacji i kontemplacji. Architekci Grzegorz Stiasny oraz Jakub Waćławek wraz z Muzeum Getta Warszawskiego stworzyli studium programowo-przestrzenne badające możliwości stałej ekspozycji wykopalisk z rozwijającej się perspektywy archeologii współczesności. Przeprowadzono również wraz z grupą studentów studiów magisterskich Wydziału Architektury ćwiczenia projektowe, których efektem jest dziesięć zróżnicowanych koncepcji, które w nieskrępowany sposób starają się znaleźć przestrzenno-funkcjonalną odpowiedź na problem upamiętniania odśloniętych reliktyw największego bunkra w getcie warszawskim.

Foto: Robert Wilczyński

8 maja o godzinie 18.00 w budynku **Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej** przy ulicy Koszykowej 55 odbędzie się debata **„Przywoływanie pamięci: Debata o różnorodnych formach upamiętnień w przestrzeni publicznej”**. Wezmą w niej udział: dr Eleonora Bergman, dr Maria Ferenc, prof. Zbigniew Kobyliński, dr Jolanta Miśkowiec (Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Miejsc Pamięci), prof. Małgorzata Rozbicka (Wydział Architektury PW) oraz Hanna Wróblewska (dyrektor Departamentu Narodowych Instytucji Kultury). Spotkanie poprowadzi Grzegorz Stiasny.

ZWYCIĘZCY KONKURSÓW GRANTOWYCH IHRA 2023

Miło nam poinformować, że wyłonieni zostali zwycięzcy Programu Grantowego IHRA. W tym roku do Programu Grantowego IHRA napłynęła rekordowa liczba wniosków z całego świata.

Komisja ds. Przeglądu Grantów IHRA, składająca się z ekspertów z różnych dyscyplin związanych z edukacją i pamięcią o Holokauście i ludobójstwie Romów, wybrała szesnaście projektów z Europy, Ameryki Północnej, Azji i Afryki, które otrzymają dofinansowanie. Projekty te obejmą między innymi gromadzenie i publikowanie nowych świadectw ocalałych i świadków, opracowywanie nowych zestawów narzędzi i wytycznych dla pedagogów i decydentów, zwalczanie wypaczania Holokaustu w Internecie oraz lokalizowanie i publikowanie nieodkrytych archiwów historycznych.

W ciągu ostatniego roku Program Grantowy IHRA został unowocześniony w wyniku przeprowadzenia zewnętrznej oceny programu. Obecnie proces składania wniosków jest łatwiejszy, program ma większy zasięg i dociera do większej liczby organizacji, a każdy odbiorca grantu ma teraz obowiązek zintegrowania narzędzi i zasobów IHRA ze swoim projektem.

Z radością informujemy, że zmiany wprowadzone w Programie Grantowym przyniosły efekty. Otrzymaliśmy różnorodne propozycje od nowych organizacji, które wcześniej nie współpracowały z IHRA, a każdy projekt będzie teraz integrował istniejące narzędzia i zasoby IHRA. Oznacza to, że nasze opracowane przez ekspertów zasoby docierają teraz do nowych odbiorców w nowych lokalizacjach.

Ponadto po inwazji Rosji na Ukrainę IHRA nadała priorytet przekazania dofinansowania organizacjom ubiegającym się o takie dofinansowanie z Ukrainy. Dofinansowaliśmy cztery organizacje ukraińskie i dwie kolejne organizacje współpracujące z partnerami ukraińskimi. Projekty te koncentrują się na gromadzeniu świadectw świadków i zabezpieczeniu archiwów obecnie zagrożonych na skutek wojny. Jeden z projektów pozwoli na identyfikację dodatkowych nazwisk ofiar masakry w Babim Jarze, inny będzie polegał na zlokalizowaniu i zabezpieczeniu nowych akt archiwalnych z Zakarpacia na zachodniej Ukrainie, a kolejny na przeszkoleniu ukraińskich naukowców zajmujących się badaniami nad Holokaustem.

Laureatem Grantu im. Profesora Yehudy Bauera na projekt podejmujący nowe i znaczące badania nad Holokaustem i antysemityzmem został Uniwersytet Warszawski za projekt badawczy oceniający rolę wypaczania Holokaustu w polityce populistycznej w Europie Środkowo-Wschodniej.

Uczestnicy tego projektu ocenią rolę wypaczania Holokaustu w polityce populistycznej

Johannes Hähle, Public domain, via Wikimedia Commons

MEMORIA

PAMIEĆ • HISTORIA • EDUKACJA

memoria.auschwitz.org

WYDAWCA

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau

REDAKTOR NACZELNY

Paweł Sawicki

SEKRETARZ REDAKCJI

Agnieszka Juskowiak-Sawicka

REDAKCJA

Bartosz Bartyzel
Marek Lach
Łukasz Lipiński

KONTAKT

memoria@auschwitz.org

POWERED BY JOOMAG